

ครูประจำชั้น : กับการพัฒนานักเรียนสู่การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

The Homeroom Teacher : Development of the Students Become a Complete Human

นุชนาฏ เนสุสินธุ์¹ และ ภัสสร่า อินทรกำแหง²Nuchanart Nesusin¹ and Passara Tnharakhamhaeng²¹อาจารย์โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น ฝ่ายประถมศึกษา (ศึกษาศาสตร์)²ผู้ช่วยศาสตราจารย์โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น ฝ่ายประถมศึกษา (ศึกษาศาสตร์)

หากพูดถึงคำว่า “ครู” หลายคนคงนึกถึง “บทบาทการเป็นผู้พัฒนาทางด้านวิชาการของนักเรียน” ซึ่งนับเป็นบทบาทที่ทุกคนให้ความสำคัญ โดยเฉพาะนักวิชาการศึกษาที่มุ่งมั่นหาวิธีการใหม่ๆ หรือนวัตกรรมมาใช้ในการทำวิจัย เพื่อพัฒนาให้เกิดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่ดีขึ้น อีกบทบาทหนึ่งที่สำคัญไม่แพ้กัน นั่นก็คือ “บทบาทในการพัฒนานักเรียนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์” คำว่ามนุษย์ที่สมบูรณ์นั้นไม่ได้หมายถึงเฉพาะผู้ที่เรียนเก่ง หรืออยู่ในโอวาทของคุณพ่อคุณแม่ ครูบาอาจารย์ เท่านั้น แต่หมายรวมถึงความสมบูรณ์ทั้งทางร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญาด้วย กล่าวคือ

ก. **ความสมบูรณ์ทางด้านร่างกาย** คือ การมีสุขภาพกายดี แข็งแรง ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ มีความรู้ความเข้าใจและรู้จักวิธีปฏิบัติตนเพื่อป้องกันโรค และหลีกเลี่ยงอุบัติเหตุหรือภาวะเสี่ยงต่อการบาดเจ็บ

ข. **ความสมบูรณ์ทางด้านจิตใจ** คือ การมีสุขภาพจิตดี มีความอ่อนโยน เมตตา กรุณา คิดดี มีหลักคุณธรรม และจริยธรรมในการดำเนินชีวิต

ค. **ความสมบูรณ์ทางด้านอารมณ์** คือ ความสามารถในการควบคุมอารมณ์และการแสดงอารมณ์ได้อย่างเหมาะสม และถูกกาลเทศะ

ง. **ความสมบูรณ์ทางด้านสังคม** คือ ความสามารถในการปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ดี มีปฏิสัมพันธ์ที่ดี เคารพกฎระเบียบของสังคม มีความรับผิดชอบ และส่งเสริมความสามัคคีในหมู่คณะ

จ. **ความสมบูรณ์ทางสติปัญญา** คือ ความสามารถในทางวิชาการ มีความรู้ มีทักษะ มีสติปัญญา และสามารถนำไปใช้เพื่อเกิดประโยชน์และสร้างสรรค์ได้

ซึ่งทั้ง 5 ข้อนี้ มีความสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 หมวดที่ 1 มาตรา 6 ที่กล่าวว่า “การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้ และคุณธรรม มีจริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข”

¹ Corresponding author Tel.: 08-5011-1375

E-mail address: mnucha@kku.ac.th

ภาพที่ 1 : ครูประจำชั้นกับการพัฒนานักเรียนสู่การเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ครูมีบทบาทสำคัญที่จะผลักดันให้เกิดการพัฒนานักเรียนในทุกๆด้าน ไม่ใช่เฉพาะด้านวิชาการเท่านั้น โดยเฉพาะครูประจำชั้นซึ่งมีความใกล้ชิดกับนักเรียนมาก เนื่องจากครูประจำชั้นมีบทบาทในการดูแลนักเรียนประจำชั้นของตนเองตั้งแต่แรกเรียนอย่างก้าวเข้ามาในโรงเรียน จนกระทั่งเลิกเรียนในตอนเย็น ซึ่งผู้เขียนขอเสนอรูปแบบของการพัฒนานักเรียนในลักษณะที่เป็นรูปธรรมที่ผู้เขียนปฏิบัติกันเป็นกิจวัตร เพื่อเป็นแนวปฏิบัติและเพื่อสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทที่สำคัญของครูประจำชั้น ในการพัฒนานักเรียนสู่ความเป็น “มนุษย์ที่สมบูรณ์” ดังนี้

1. **ช่วงเข้าก่อนเคารพธงชาติ** เป็นช่วงตรวจสอบความเรียบร้อยของผู้เรียนเพื่อเตรียมความพร้อมในการเรียน เช่น การส่งการบ้าน หรือส่งงานที่ได้รับมอบหมาย ทั้งงานรายบุคคลหรือกลุ่ม ครูจะเตือนให้นักเรียนที่ยังไม่ส่งการบ้านให้รีบส่งการบ้านก่อนไปเข้าแถว และคอยตรวจตราความเรียบร้อยของห้องเรียนโดยทั่วไปด้วย เช่น ความสะอาดในห้องเรียน การเปิดปิดประตูหน้าต่างของห้องเรียน ความเรียบร้อยของชั้นส่งงาน ชั้นวางรองเท้า การเขียนวันที่ เดือน ปี บนกระดาน การดูแลความสะอาดในห้องเรียน เป็นต้น โดยนักเรียนที่เป็นเวรช่วยกันรับผิดชอบ นอกจากนี้ยังเป็นช่วงที่ครูจะได้สังเกตพฤติกรรมของนักเรียนเมื่อมาถึงโรงเรียน ทั้งพฤติกรรมในการอยู่กับเพื่อน พฤติกรรมในเรื่องความรับผิดชอบในการทำการบ้าน การส่งงาน เป็นต้น เมื่อสัญญาณเพลง “มาร์ชชาติ” ดังขึ้นนักเรียนจะต้องปิดไฟ ปิดพัดลม ให้เรียบร้อยก่อนออกจากห้องไปเข้าแถว ซึ่งนักเรียนต้องวางแผนเวลาให้ดีเพื่อไปให้ทันเข้าแถวก่อนสัญญาณเพลงจะจบลง

จะเห็นได้ว่าแค่ช่วงเข้าก่อนเคารพธงชาติ ครูประจำชั้นก็มีบทบาทสำคัญมากมายที่ก่อให้เกิดการพัฒนานักเรียนในหลายๆ ด้าน ทั้งความรับผิดชอบต่อตนเอง ต่อส่วนรวม ความมีระเบียบวินัย ความตรงต่อเวลา การรู้จักวางแผน เป็นต้น

2. **ช่วงเคารพธงชาติ** เป็นอีกช่วงหนึ่งที่นักเรียนจะได้ฝึกวินัยในตนเอง นักเรียนทุกคนต้องยืนตรงเคารพธงชาติ และสวดมนต์ไหว้พระ โดยต้องอยู่ในอาการที่สำรวม รวมทั้งการมีสมาธิในการรับฟังประกาศ

หรือประชาสัมพันธ์ต่างๆที่ครูประจำเวรหน้าเสาธงกล่าว ดังนั้นในช่วงกิจกรรมหน้าเสาธงนี้เองที่นักเรียนจะได้ฝึกฝนหลายอย่างทั้งฝึกวินัย ฝึกความอดทน ฝึกการระงับอารมณ์ (ในกรณีบางคนที่ไม่ชอบอยู่นิ่ง อยากพูด อยากคุยตลอดเวลา แต่ไม่สามารถทำได้) ซึ่งหากนักเรียนคนใดยังปฏิบัติได้ไม่ดี ครูประจำชั้นก็มีหน้าที่อบรม ชี้แนะ บอกกล่าว และฝึกนักเรียนผู้นั้นให้ปรับปรุงตน จนก่อเป็นนิสัยที่ดี เพื่อเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตต่อไป

3. ช่วงโฮมรูมเช้า เป็นอีกช่วงหนึ่งก่อนจะถึงคาบเรียน ซึ่งเป็นเวลาหลังจากกิจกรรมหน้าเสาธงก่อนจะเริ่มเรียนวิชาแรก ช่วงนี้เป็นช่วงเวลาที่สำคัญของครูประจำชั้นและนักเรียนจะได้พูดคุยกันเพื่อการพัฒนา นักเรียน ซึ่งทางโรงเรียนถือว่าเป็นกิจกรรมพัฒนาทักษะชีวิต โดยครูเตรียมกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อพัฒนาทักษะการใช้ชีวิตของนักเรียนไว้ในหลายหัวข้อ เช่น การมีวินัย การประหยัด ความกตัญญู การใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ การดูแลสุขภาพ การมีจิตสำนึกในการรับฟังข่าวสาร การมีจิตสาธารณะ ความสามัคคี การเป็นพลเมืองดีในชุมชน เป็นต้น ช่วงโฮมรูมเช้าเป็นช่วงที่ครูได้ใช้วิธีการจัดกิจกรรมที่หลากหลายเพื่อสอน สอดแทรกคุณธรรมให้กับผู้เรียน หรือ การจัดกิจกรรมเพื่อพัฒนาคุณลักษณะอันพึงประสงค์ ยกตัวอย่างเช่น หากครูสังเกตเห็นว่ามีนักเรียนในชั้นเรียนของตนไม่ชอบกินผัก ครูจะหากิจกรรมที่เหมาะสมมาให้นักเรียนได้เรียนรู้ และเป็นกิจกรรมที่อยู่ในความสนใจของเด็ก เช่น ถ้าเป็นนักเรียนชั้นเล็กอาจเป็นนิทาน หนูนิดไม่กินผัก หนูนิดท้องผูก เพลงเกี่ยวกับประโยชน์ของผัก หากเป็นนักเรียนชั้นโต อาจยกเป็นกรณีศึกษาเกี่ยวกับคนที่ทรมานจากอาการของโรคท้องผูกซึ่งเป็นสถานการณ์ปัญหาให้นักเรียนฟังร่วมกันวิเคราะห์ และหาวิธีแก้ปัญหา เป็นต้น นอกจากนี้ครูและนักเรียนจะมีการร่วมกันตั้งกติกาในการปฏิบัติตนร่วมกันในห้องเรียนอีกด้วย

4. ช่วงพักดื่มนมระหว่างช่วงเช้า นักเรียนจะได้พักดื่มนมระหว่างช่วงเช้า ซึ่งช่วงนี้นักเรียนจะได้เรียนรู้การเห็นคุณค่าทางโภชนาการของนม การฝึกระเบียบวินัยในการเข้าแถวเพื่อดื่มนม นักเรียนที่เป็นเวรประจำวันจะมีหน้าที่ในการตักตวงนม และเดินแจกหลอดดื่มนมให้กับเพื่อนเพื่อฝึกการทําประโยชน์ให้กับส่วนรวม นักเรียนจะจับคู่เป็นพยานให้กันในการดื่มนมเพื่อป้องกันคนหลีกเลี่ยงการดื่มหรือดื่มไม่หมด หากมีนักเรียนไม่มาโรงเรียนจะมีนมเหลือ ครูจะอนุญาตให้นักเรียนคนอื่นดื่มนมเพิ่มได้ โดยให้นักเรียนที่ประสงค์จะขอดื่มนมเพิ่มได้ดื่มนมที่เหลือ หากมีนักเรียนที่แจ้งความประสงค์มากกว่าจำนวนนมที่เหลือ ครูจะใช้น้ำหนักและส่วนสูงของนักเรียนเป็นเกณฑ์ โดยจะให้คนที่น้ำหนักน้อยเมื่อเทียบกับส่วนสูง หรือคนที่พอมกว่าได้ดื่มนมเพิ่ม พร้อมทั้งชี้แจงเหตุผลให้นักเรียนรับทราบ ซึ่งเป็นการฝึกการยอมรับเหตุผล และฝึกการเสียสละให้กับนักเรียนอีกด้วย

5. ช่วงรับประทานอาหารกลางวัน ช่วงนี้นักเรียนทุกคนในโรงเรียนต้องรับประทานอาหารกลางวันที่โรงเรียน ซึ่งบางครั้งมักจะพบปัญหาในการเลือกรับประทานของนักเรียน โดยอ้างว่าไม่อร่อยบ้าง ที่บ้านไม่รับประทานอาหารรสชาตินี้บ้าง หรือไม่ชอบรับประทานเนื้อหรือปลาบ้าง ครูมีหน้าที่สำคัญที่ต้องสอน แนะนำ หรือบอกกล่าวให้นักเรียนเห็นคุณค่าของการรับประทานอาหารที่มีประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิต มากกว่าการรับประทานเพื่อความอร่อยเพียงอย่างเดียว นอกจากนี้ครูยังต้องคอยสังเกตมารยาทในการรับประทานอาหารของนักเรียน บางคนทานไปคุยไป บางคนทานไปเล่นไป บางคนทานไปอ่านหนังสือไป บางคนทานมูมมาม บางคนเขี่ยอาหารเล่น ซึ่งเมื่อครูเห็นจะต้องตักเตือนทันที เพื่อให้นักเรียนเข้าใจว่าลักษณะการปฏิบัติตนเช่นนี้ถือว่าไม่มีมารยาท นักเรียนจะค่อยๆ เกิดการเรียนรู้ และ ชิมซับถึงมารยาทอันดีงามในการรับประทานอาหาร เพื่อการเข้าสู่สังคมที่ดีต่อไปในภายหน้า ซึ่งในการตักเตือนขณะที่นักเรียนรับประทานอาหารนั้นครูจะทำแค่พอประมาณ หากครูต้องการจะปลูกฝังคุณลักษณะที่ดีและมารยาทในการรับประทานอาหารเพิ่มเติม ครูจะคิดหากิจกรรมที่เหมาะสมและอยู่ในความสนใจของนักเรียน เพื่อจัดกิจกรรมในช่วงโฮมรูม ตัวอย่างกิจกรรม เช่น สถานการณ์ปัญหาการรับประทานอาหารที่ไม่เหมาะสม อาจเป็นภาพ เป็นคลิปวิดีโอ หรือเป็นสถานการณ์

จริง มาให้นักเรียนได้ร่วมศึกษา วิเคราะห์ และหาทางแก้ปัญหาด้วยกัน ซึ่งจะเป็นวิธีที่ได้ผลกว่าการแค่ ดู ตักเตือน สั่งสอน เพราะนักเรียนได้มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์และหาทางแก้ปัญหาด้วยกัน

6. ช่วงเวลาการปล่อยนักเรียนไปเรียนวิชาที่มีการเรียนหรือการจัดกิจกรรมนอกห้องเรียนประจำชั้นของตนเอง ได้แก่ วิชาดนตรี นาฏศิลป์ พลศึกษา วิทยาศาสตร์ ศิลปะ การงานอาชีพและเทคโนโลยี ภาษาอังกฤษ ภาษาญี่ปุ่น เป็นต้น ในช่วงนี้นักเรียนจะได้ฝึกฝนระเบียบวินัยต่อตนเองและต่อส่วนรวมเป็นอย่างมาก เนื่องจากนักเรียนต้องเดินไปเรียนที่อื่นซึ่งจะไม่มีครูประจำชั้นเดินคุมไปด้วย วิธีฝึกฝนความมีวินัยคือ ให้หัวหน้าเป็นผู้ดูแลการเดินแถว เมื่อนักเรียนเดินไปเรียนวิชาอื่นนั้นต้องเดินแถวตอนเรียงหนึ่ง และต้องเดินไม่ให้เสียงดังเพราะจะรบกวนนักเรียนห้องอื่นๆ ที่เดินเดินผ่าน หากใครเดินไม่ตรงแถว หรือตะโกนส่งเสียงดังระหว่างเดินแถว หัวหน้าจะเตือน ถ้าไม่เชื่อฟังหัวหน้าจะบันทึกชื่อเพื่อเตรียมตัวฝึกการเดินแถวใหม่ในช่วงเย็นหลังเลิกเรียน ซึ่งจุดนี้ก็จะเป็นการฝึกความซื่อสัตย์ และความเป็นผู้นำของหัวหน้าอีกด้วย (หัวหน้าชั้นแต่ละชุด มี 4 คน ชาย 2 คน หญิง 2 คน จะทำหน้าที่ 1 เดือน แล้วจะมีการเลือกตั้งใหม่โดยนักเรียนในห้อง ซึ่งเป็นการฝึกประชาธิปไตยอีกด้วย) นอกจากนี้ทางโรงเรียนยังมีการส่งเสริมคุณลักษณะของการเดินแถวของนักเรียน ชื่อ กิจกรรม เดินเงียบเป็นระเบียบตลอดทาง อีกทั้งทางเดินในโรงเรียนยังมีการจัดเป็นระบบจราจรที่มีเส้นทางการเดินเพื่อสะดวกในการเดินแถวของนักเรียน ซึ่งนักเรียนสามารถนำลักษณะการเดินบนทางเดินนี้ไปใช้ใน ชีวิตประจำวันได้จริงอีกด้วย

7. ช่วงโฮมรูมเย็น เป็นช่วงพูดคุยสนทนาระหว่างครูกับนักเรียนอีกช่วงหนึ่งที่สำคัญ ซึ่งก่อนที่ครูจะเข้าไปจัดกิจกรรมโฮมรูม นักเรียนที่เป็นหัวหน้าห้องทั้ง 4 คนจะมีหน้าที่รวมเพื่อนให้เรียบร้อย หลังจากนั้นห้องสุตรคุณจนจบแม่ 12 ห้องบอชยาน และสวดมนต์ไหว้พระ เมื่อเสร็จเรียบร้อย ครูจึงจะเริ่มกิจกรรมโฮมรูม ซึ่งส่วนใหญ่จะกล่าวในหัวข้อ การประกาศ การประชาสัมพันธ์กิจกรรมต่างๆ ที่โรงเรียนต้องการสื่อสารถึงนักเรียนกับผู้ปกครอง รวมทั้งการติดตามระเบียบวินัยของห้องที่ปฏิบัติกันมาตลอดวัน เช่น นักเรียนลืมปิดไฟ ปิดพัดลมก่อนออกจากห้องเรียนหรือไม่ในวันนี้ หากมีการลืม ครูต้องชี้แจงว่ามีความจำเป็นต้องประหยัดพลังงานชดเชยในวันต่อไป โดยงดใช้พัดลมทั้งวัน แต่สำหรับไฟฟ้า เพื่อแสงสว่างในการเรียนการสอน จะไม่งดใช้ไฟเพราะจะมีผลต่อสายตานักเรียน ในการนี้ไม่ควรเน้นใช้คำว่าทำโทษ เพราะจะทำให้เด็กเกิดทัศนคติที่ไม่ดีต่อการทำดี และหากในวันนี้มีคนเดินไม่เป็นระเบียบในระหว่างเดินแถวครูต้องชี้แจงเช่นกันว่ามีความจำเป็นต้องฝึกระเบียบการเดินแถวใหม่ หลังจากเสร็จกิจกรรมโฮมรูม จะไม่ใช้คำว่า ทำโทษเช่นกัน หรือหากมีนักเรียนที่ยังไม่ตัดเล็บตัดผม ก็ต้องเตือนให้นักเรียนไปจัดการให้เรียบร้อยในช่วงเย็นวันนี้ พร้อมทั้งอธิบายเหตุผลให้นักเรียนเข้าใจ จากนั้นอาจมีการแจ้งให้นักเรียนที่ทำงานไม่เสร็จหรือแบบฝึกหัดผิดพลาดอยู่ในห้องเรียนต่อเพื่อแก้ไขงานให้ถูกต้อง โดยครูจะเป็นคนช่วยตรวจตราดูแลนักเรียนจนกว่าจะถูกต้อง ทั้งนี้เพื่อป้องกันการเรียนรู้ที่ผิดๆ สุดท้ายนักเรียนทุกคนจะได้รับอาหารว่างก่อนกลับบ้าน โดยนักเรียนจะต้องเข้าแถวรับอาหารว่าง แล้วนำเข้ามานั่งรับประทานให้เป็นระเบียบ โดยมีนักเรียนที่เป็นเวรคอยจัดและแจกอาหารว่าง พร้อมทั้งดูแลความเรียบร้อย

จะเห็นได้ว่า ในช่วงนี้นักเรียนจะได้ฝึกลักษณะนิสัยที่ดีหลายอย่าง รวมทั้งได้แก้ไขลักษณะที่ไม่ดีอีกด้วย เพื่อเป็นการปูพื้นฐานที่ดีและถูกต้องให้กับนักเรียนในการนำไปใช้ในอนาคต เพราะนักเรียนในวัยประถมศึกษา นั้น เป็นวัยที่อยู่ในช่วงของการฝึกฝนและหล่อหลอมพฤติกรรมได้ง่าย หากเขาได้ฝึกฝนลักษณะที่ดีบ่อยๆ ก็จะกลายเป็นนิสัยที่ดี ต่อไป

8. ช่วงเย็นหลังเลิกเรียน นักเรียนบางคนอาจต้องอยู่ฝึกระเบียบแถวใหม่ก่อนจึงจะได้กลับบ้าน บางคนอาจจะอยู่ทำงาน บางคนอาจอยากอยู่ทำการบ้านให้เสร็จก่อนจะกลับบ้าน เพื่อจะได้ไม่มีงานค้างค้ำ เพราะหากเกิดข้อสงสัยก็จะสามารถสอบถามอาจารย์ผู้สอนได้ บางคนอาจจะอยากอยู่ต่อเพื่อเล่นกับเพื่อน ส่วน

ครูนั้นจะยังอยู่ที่โรงเรียนเพื่อตรวจงาน และดูแลนักเรียน จนถึงเวลาประมาณ 17.30 น. ซึ่งเป็นเวลาปิดอาคารเรียน ในช่วงนี้ครูต้องคอยเดินตรวจตราดูว่ามีนักเรียนคนใดยังไม่ได้กลับบ้าน อาจพูดคุยกัยถามว่าใครมารับหรือกลับบ้านอย่างไร เมื่อเรียบร้อยดีแล้วก็ปิดห้องเรียน โดยต้องตรวจดูให้แน่ใจว่าไม่มีนักเรียนคนใดอยู่ในห้องเรียน สุดท้ายตรวจตราดูไฟฟ้า ปิดลม ก่อนจะปิดกิจกรรมทุกอย่างในวัน

จากกิจกรรมที่กล่าวมาทั้งหมดที่เกิดขึ้นในแต่ละช่วงเวลานี้ จะเห็นได้ว่าล้วนเป็นกิจกรรมที่ต้องอาศัยเวลา อาศัยความเอาใจใส่ ความสม่ำเสมอ การติดตามผล ความร่วมมือจากทุกคนที่เกี่ยวข้อง ต้องเข้าใจ และเห็นคุณค่าของกิจกรรมเหล่านี้ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นกิจกรรมที่มุ่งเน้นประโยชน์ให้เกิดกับตัวนักเรียนทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และสติปัญญา ซึ่งผู้อ่านบางท่านอาจรู้สึกได้ว่าเป็นภาระที่หนักอึ้ง เพราะเป็นภาระที่ต้องพัฒนาชีวิตหลายๆชีวิตให้เติบโตได้อย่างมีคุณภาพและสมบูรณ์ หากแต่ผู้ใดมีวิญญูณ ความเป็นครู จะไม่รู้สึกถึงความหนักอึ้งนี้เลย เพราะลูกศิษย์ก็เหมือนกับลูก เราผู้เป็นครูก็เปรียบดั่งพ่อแม่ที่เป็นผู้ให้ ซึ่งจะต้องเข้าใจถึงภารกิจอันยิ่งใหญ่ เข้าใจถึงภารกิจอันสำคัญที่จะสร้างสรรค์ และผลักดันให้ลูกศิษย์ของเราก้าวไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ทำให้เขาสามารถดำเนินชีวิตในโลกใบนี้ได้ได้อย่างมีคุณภาพ และเพียบพร้อมด้วยพลังสร้างสรรค์อันยิ่งใหญ่ให้กับโลกใบนี้สืบไป

เอกสารอ้างอิง

- กวิสรา รัตนกร. (2538). **คู่มือครูประจำชั้นระดับประถมศึกษา**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เจษฎา ชื่นหนึ่ง. (2553). **คู่มือครูประจำชั้น**. ค้นเมื่อ 15 ตุลาคม 2559, จาก <http://jasadadee.blogspot.com/2010/01/blog-post.html>
- สุปราณี จิราณรงค์. (2558). **ครูประจำชั้นมีอาชีพ**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, สำนักนายกรัฐมนตรี. (2542). **พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.2542**. กรุงเทพฯ: พิมพ์ดี.
- อัครา เอิบสุขสิริ. (2556). **จิตวิทยาสำหรับครู**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.